



BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ



R. XI: 2013

Nr 10 (350)

Data odczytu: 13.03.2013 r.

Data wydania: 13.03.2013 r.

910. spotkanie

Marek Prabucki

Historia i rozwój Towarzystwa Czytelni Ludowych w Wąbrzeźnie i powiecie w latach 1913-1939

Historia powstania Towarzystwa Czytelni Ludowych w Wąbrzeźnie sięga czasów sprzed I wojny światowej. Jednak pierwsze poufne zebranie w sprawie utworzenia TCL w Wąbrzeźnie odbyło się w 1913 r. pod przewodnictwem ks. dziekana Łubińskiego z Kowalewa. Obecni na tym zebraniu ks. Bernard Dembek (późniejszy proboszcz parafii farnej w Grudziądzu) i ks. dr Pobłocki wyjaśnili zebranym, cele, zadania i zasady organizacji Towarzystwa Czytelni Ludowych. Protokół tego zebrania sporządził Ledwochowski, którego też wybrano pierwszym prezesem Towarzystwa. Na skarbnika wybrano ks. Wilkamasę, a bibliotekarzem został Wójtecki. Do posiadanych już dawniej 1165 książek dokupiono wówczas jeszcze 538 za cenę 300,- marek, tak, że na koniec grudnia 1913 r. było w powiecie 1703 książek, będących własnością Towarzystwa Czytelni Ludowych.

Do zarządu Komitetu Powiatowego dołączono Zofię Bryks i hrabinę Potocką z Piątkowa oraz Prabuckiego z Nowej Wsi. Podzielono powiat na kilka okręgów i wyznaczono szereg osób na kolektorów książek i składek członkowskich. Ze sprawozdania za rok 1913/14 wynika, że nie tylko pod względem organizacyjnym i oświatowym, ale i pod względem finansowym osiągnięto bardzo pomyślne rezultaty, bo ogólny przychód z działalności za rok 1913/14 wyniósł 1379,- marek. Niestety okres ten wkrótce się załamał. Wskutek powołania na pierwszą wojnę światową ubyli z Komitetu Powiatowego Wójtecki, Prabucki i Ledwochowski, a wszystkie sprawy Towarzystwa spoczęły w rękach ks. Wilka-

nasa. W 1918 r. dołączono do Komitetu Wacławę Bryks, ks. Brzezińskiego i Teofila Zielińskiego, którego też obrano prezesem.

W roku 1921 w niewiadomy sposób wszystkie sprawy TCL znalazły się w rękach ks. Wilewskiego, który znowu na pewien czas ożywił ruch biblioteczny, otrzymawszy z sekretariatu TCL w Grudziądzu dla 5 bibliotek po 85 książek. Ponadto ks. Wilewski zakupił 87 nowych książek, tak, że według sprawozdania z dnia 20 września 1922 r. TCL rozporządzało liczbą 1618 książek, z których korzystało 249 osób.

W 1923 r. ks. profesor Żynda, z polecenia sekretariatu TCL w Grudziądzu zwołał zebranie, na którym wykonano postanowienie z roku 1918 wybierając miejscowy Komitet TCL w Wąbrzeźnie, na którego czele stanął jako prezes Leon Schwarz (później był burmistrzem). Natomiast na prezesa Powiatowego Komitetu TCL wybrano ks. profesora Żyndę. W ten sposób działalność TCL miała odtąd osobno rozwijać ruch biblioteczny w powiecie, a osobno w mieście. W roku 1925 odbyło się poświęcenie nowego lokalu dla biblioteki. Lokal ten mieścił się w gmachu hali gimnastycznej Szkoły Powszechnej Żeńskiej w Wąbrzeźnie przy ul. Wolności.

Jaka była działalność miejskiego Komitetu TCL i biblioteki od chwili uroczystości w 1925 r.? W latach 1926, 1927, 1928 – tego stwierdzić nie można, bo żadne protokoły z tego okresu nie zachowały się. W zbiorze korespondencji znajduje się tylko pismo prezesa TCL Schwarza z dnia 24 XII 1928 do sekretariatu TCL w Grudziądzu mówiące, że placówka w Wąbrzeźnie nie funkcjonuje, ponieważ wybrani bibliotekarze zawsze zawodzą. W styczniu 1929 r. w wyniku rozpatrzenia podań na stanowisko płatnej bibliotekarki, została nią Matysiakowa, która to ponownie uruchomiła bibliotekę. Po kilku miesiącach – we wrześniu tego samego roku biblioteka przeniesiona została z gmachu szkolnego i umieszczona częściowo w mieszkaniu bibliotekarki Matysiakowej, a częściowo na przechowanie w domu Skrzypczaka. W swym prywatnym domu bibliotekarka wypożyczała książki do lutego 1930 r., po czym biblioteka przestała funkcjonować. Podobne koleje przechodził także Powiatowy Komitet TCL, który miał swą działalnością zasilać powiat wąbrzeski. O tym, jak funkcjonowała biblioteka na początku lat trzydziestych XX w. nie ma żadnych wiadomości. To samo tyczy się pozostałych bibliotek TCL-owskich w powiecie z wyjątkiem Golubia, gdzie miejscowy Komitet działał bardzo sprawnie i posiadał bibliotekę liczącą około 600 dzieł. W maju 1930 r. obchodzono w Poznaniu 50-lecie istnienia

TCL. Jakie zasługi wykazało to Towarzystwo za czasów zaborczych na ziemi poznańskiej i śląskiej, o tym pisała prasa i dobrze ci wiedzieli, którzy w Towarzystwie tym czerpali pokrzepienie ducha polskiego i którzy sami czynnie podtrzymywali tego ducha u naszych rodaków. W maju 1930 r. TCL w Wąbrzeźnie rozpoczęło reorganizację. Rozpoczęto od umieszczenia biblioteki ponownie w dawnej sali w szkole żeńskiej. Pracy organizacyjnej i kierowaniem bibliotek do ogólnego zebrania i nowych wyborów całego zarządu podjął się inspektor szkolny Matuszkiewicz, wydając odezwę, w której zwrócił się z gorącą prośbą o zwrot książek, które są własnością biblioteki, o ofiarowanie dla biblioteki książek własnych, zwłaszcza nowych, które po przeczytaniu leżą w domu i są bezużyteczne, o dobrowolne ofiary pieniężne na odnowienie i powiększenie biblioteki nowszymi wydawnictwami oraz o ofiarowanie dla czytelników nowych numerów tygodników i czasopism.

W czerwcu 1930 r. odbyło się ogólne zebranie TCL, podczas którego zdano sprawozdanie z rozwoju i stanu biblioteki TCL w Wąbrzeźnie i powiecie oraz projekty na przyszłość. Na zebranie to przybył przedstawiciel Zarządu Głównego TCL z Grudziądza, starosta i wicestarosta wąbrzeski i wiele innych osobistości. Na koniec przystąpiono do wyboru nowego komitetu TCL na miasto i powiat, a skład jego przedstawiał się następująco: prezesem TCL na miasto i powiat został wybrany burmistrz Leon Schwarz, wiceprezesem – inspektor szkolny Matuszkiewicz, bibliotekarką została pani Matuszkiewicz. W sierpniu tego samego roku biblioteka przeniosła się do nowego lokalu, który mieścił się w budynku Powiatowej Kasy Oszczędności. Na początku działalności nowego zarządu, tj. od maja 1930 r. do września 1931 r., biblioteka posiadała 376 książek, by na koniec sezonu bibliotecznego zamknąć sumą 643 książek, a nowych czytelników przybyło w tym czasie 105. W bibliotece wąbrzeskiej książki były przeważnie dobrze oprawione, należycie oznakowane, skatalogowane i przechowywane w 3 szafach, stanowiących inwentarz biblioteki. Jeśli chodzi o ruch w bibliotece, to na początku lat trzydziestych XX wieku przedstawiał się następująco: z liczby 105 czytelników, którzy przybyli w roku 1930 to w następnym roku pozostało tylko 42, w 1932 r. było 55, a w 1933 było już 74 czytelników. Abonament dla dorosłych wynosił 1 zł, a dla uczniów 50 gr. Poza tym każdy czytelnik był zobowiązany złożyć kaucję w wysokości 3 zł i pozostawała ona własnością czytelnika. Na podstawie przyznanej przez zarząd TCL autonomii, biblioteka prowadziła własną rachunkowość. Na przykład w okresie spra-

wozdawczym od września 1931 do kwietnia 1932 r. miała przychód w wysokości 957,14 zł, a rozchodu 514,58 zł, zaś nadwyżka została przeznaczona na zakup nowych książek i prowadzenie biblioteki, a pozostałość została ulokowana w Powiatowej Kasie Oszczędności. W 1937 r. uruchomiono bibliotekę w Stanisławach oraz przy więzieniu Sądu Grodzkiego w Wąbrzeźnie, a prezesem w okresie była Helena Żuralska, która tę funkcję pełniła do wybuchu II wojny światowej. Biblioteka mieściła się w Domu Pracy Społecznej przy ulicy Wolności.

Przy TCL działała także sekcja teatralna, muzyczna i odczytowa. W styczniu 1939 r., dzięki staraniom prezeski Heleny Żuralskiej, w sali Domu Pracy Społecznej odbył się kurs bibliotekarsko-światlicowy, a uroczystość tę zaszczylił swą obecnością starosta wąbrzeski Kalksztein z małżonką, radca i wójt mgr Kreft, zarząd miejscowego TCL i wielu innych osobistości. Uroczystość zagała prezeska Helena Żuralska, która witając władze, sympatyków i członków zarządu TCL scharakteryzowała stan TCL w Wąbrzeźnie i powiecie.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.